

4. Ступнікер Г.Л. Формування і оцінка інтелектуального капіталу підприємств гірничо-металургійного комплексу : автореф. дис. здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Г.Л. Ступнікер. – Кривий Ріг, 2010. – 21 с.

5. Турило А.М. Необхідність розмежування категорій «інтелектуальний капітал» та «інтелектуальний капітал підприємства» / А.М. Турило, О.В. Корнух // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 8. – С. 60–65.

6. Турило А.М., Корнух О.В. Теоретико-методичні підходи до визначення інтелектуального капіталу підприємства та їх змісту / А.М. Турило, О.В. Корнух // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 3. – С. 168–179.

Надійшла 11.02.2012; рецензент: д. е. н. Турило А. М.

УДК 650.18

А. О. ЛЕВИЦЬКА

Хмельницький національний університет

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ І КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ ПІДПРИЄМСТВА В НАУКОВИХ ПОГЛЯДАХ: ФОРМУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

*Досліджено погляди класиків економічної думки на формування конкурентних переваг підприємств.
Investigated the views of classical economic thought on the formation of competitive advantages for enterprises.
Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентні переваги.*

Вступ. На сьогодні промисловість є основою економічного потенціалу України – лише конкурентоспроможна промисловість здатна забезпечити конкурентоспроможність економіки країни в цілому. Проблема конкурентоспроможності підприємств є надто важливою як для їх повноцінного функціонування і розвитку, так і економічного розвитку країни, в зв'язку з чим особливої актуальності набуває осмислення сутності конкурентоспроможності підприємства та формування його конкурентних переваг в їх еволюційному розвитку.

Мета дослідження – дослідити наукові погляди класиків економічної думки на сутність конкурентоспроможності та формування конкурентних переваг підприємства.

Аналіз літературних джерел з даної тематики. Теоретичні і методологічні питання конкурентоспроможності розглядалися в роботах класиків світової економічної думки: А. Сміта, К. Маркса, Дж. Робінсона, Й. Шумпетера, М. Портера. Серед сучасних дослідників даної проблеми слід виділити Мельникова В., Нурмухаметова Н., Шинкаренко В., Бондаренко А., Клименко С. М., Дуброву О. С., Омеляненко Т. В.

Постановка завдання. Вивчаючи еволюцію наукових поглядів щодо сутності конкурентоспроможності підприємства та формування його конкурентних переваг дослідники, як правило, розглядають роботи вчених XIX – XXI ст., не надаючи особливої ваги працям класиків економічної думки. Зокрема, Нурмухаметов Н. у своїй роботі відзначає, що класики економічної думки «внесли значний вклад в розвиток теорії конкуренції» [1, с. 21] та побіжно оглядає розроблені ними моделі конкуренції на ринку, однак при цьому науковець не приділяє уваги вивченню поглядів економістів-класиків на формування конкурентоспроможності підприємств.

Ряд вітчизняних науковців зазначають, що перші найбільш ціннісні теоретичні положення про рушійні сили конкурентної боротьби з'явилися лише у середині XVIII сторіччя, головна заслуга в чому належить класичній політичній економії [2, с. 8]. Однак, розгляд цих поглядів авторами також завершується на характеристиці моделі досконалої конкуренції.

Дещо глибшим є дослідження Мельникова В., який вивчав погляди класичної політекономії на формування конкурентних переваг. Зокрема, науковець зазначає, що А. Сміт абсолютними перевагами підприємства називав капітал, працю і земельні ресурси [3]. Однак, таке трактування, на нашу думку, досить поверхнєве і не відображає суті поняття конкурентних переваг, сформованого класиком.

Результати дослідження. Класична політекономія розвивалася як перша школа, яка свої зусилля спрямувала на дослідження головним чином сфери виробництва. А. Сміт став першим, хто не лише збагатив економічну науку новими дослідженнями, а й об'єднав всі економічні знання свого часу в одне ціле. Стосовно конкурентоспроможності тогочасних мануфактурних виробництв на ринку, то окремо цього питання вчений не розглядав, однак його дослідження засад ринкового ціноутворення дозволило йому сформулювати ряд конкурентних переваг, які дозволять виробнику встановлювати на свою продукцію такий рівень цін, який його задовольнятиме, незважаючи на ціни конкурентів (рис. 1).

Так, головною конкурентною перевагою виробника, за виразом А. Сміта, є «секрет у мануфактурному виробництві». Науковець відзначає, що «секрети в мануфактурному виробництві можна

зберігати досить довго, передаючи їх у спадок своїм нащадкам» [4, с. 182]. Під «секретом» мануфактурного виробництва А. Сміт розуміє конкурентні переваги виробника внаслідок використання ним нової технології виробництва, виготовлення нового, раніше невідомого виробу або ж будь-які інші конкурентні переваги процесу виробництва, зокрема і скорочення матеріальних витрат.

Рис. 1. Конкурентні переваги мануфактурних виробництв за А. Смітом

Дещо менше значення для конкурентної позиції, за словами вченого, мають «виключні привілеї корпорацій та всі ті закони, котрі в окремих галузях виробництва штучно скорочують чисельність конкурентів [4, 186]. Таким чином, наступною конкурентною перевагою підприємства вчений вважав монопольну власність на певний вид ресурсу або ж на виробництво певного продукту. Цій конкурентній перевазі А. Сміт надавав меншої ваги, оскільки вона формувалася, переважним чином, під впливом держави, а не самого виробника, а тому й зникнути також могла без його участі.

Третім видом конкурентних переваг за А. Смітом є «секрети торгівлі», під якими варто розуміти конкурентні переваги реалізації продукції. Головною такою перевагою, зокрема, економіст називає встановлення нижчої ціни, ніж у конкурентів.

Таким чином, А. Сміт практично сформував загальні основи конкурентоспроможності підприємства на ринку, визначивши головні напрямки формування його конкурентних переваг.

Пізніше ідеї А. Сміта були розвинені Д. Рікардо, котрий ввів поняття порівняльних переваг. Д. Рікардо значно менше уваги приділяв дослідженню виробничих систем порівняно з вивченням макроекономічних питань, однак, деякі його висновки значно поглибили тогочасне розуміння ринкових (конкурентних) переваг підприємства.

Так, Д. Рікардо відзначав, що завдяки вдосконаленню машин і техніки, а також відкриттям агрономічної науки досягається зниження ціни виготовленої продукції, а, отже, формуються певні конкурентні переваги підприємства. «Той, хто вперше винайшов машину чи вперше застосував її, користувався б додатковою вигодою і внаслідок цього протягом певного періоду отримував би більші прибутки за рахунок високої ціни продукції. Однак, в міру того як машина входила б у загальне використання, ціна продукції, що з її допомогою виробляється, понижувалася б внаслідок конкуренції» [5, с. 134].

Крім того, науковець вказує, що рушійними чинниками промислової діяльності є не лише потреби, але і смаки покупців і мода, оскільки попит на той чи інший промисловий товар формується, в першу чергу, завдяки моді.

Таким чином, за Д. Рікардо економічні суб'єкти виявляються більш ефективними, коли вони спеціалізуються на виробництві тих товарів і послуг, у виготовленні яких вони мають необхідний досвід, низькі витрати та додаткові вигоди (конкурентні переваги).

Подальший розвиток теорія конкуренції отримала завдяки роботам Дж. Міля, який називав її суперництвом на одному і тому ж ринку. Для ефективної діяльності підприємства, за його словами, повинні мати переваги над виробниками аналогічної продукції: «звичайно переваги тут полягають у можливості виробляти товар кращої якості, з меншими затратами праці, часу або ж капіталу» [6, с. 96].

Всі можливі переваги виробничих систем Дж. Міль поділяв на два види – природні та набуті (рис. 2).

Найбільш очевидна причина вищої конкурентної позиції підприємства, за Дж. Мілем, полягає в наявності у нього так званих природних переваг. Ці переваги бувають різноманітними: родючість ґрунту, особливості клімату та наявність мінеральних багатств. Під наявністю мінеральних багатств науковець розуміє їх зручне розташування для підприємства та можливість їх видобутку з помірними витратами праці. Чи не найголовнішою з всіх природних переваг Дж. Міль називає «приморське положення» країни і, відповідно, виробництв, особливо, якщо воно поєднане з хорошими природними портами та наближеністю суднохідних річок.

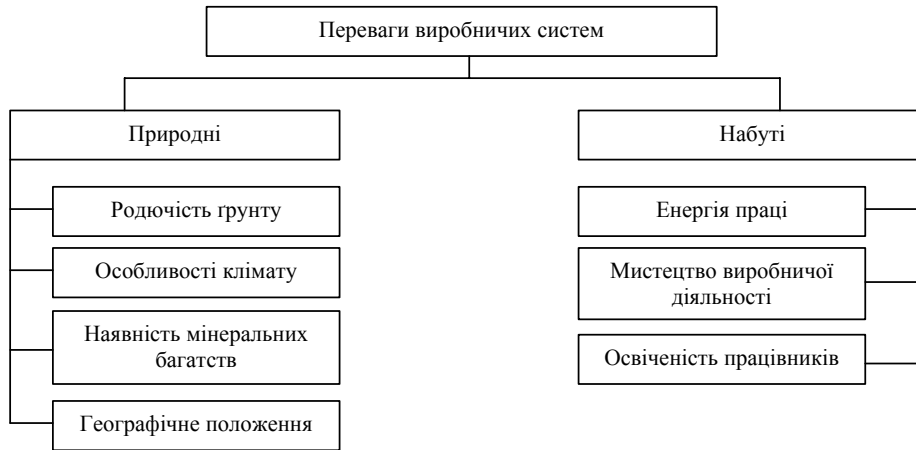

Рис. 2. Конкурентні переваги підприємств за Дж. Мілем

На думку Дж. Міля, досить важливим для ефективного «суперництва» на ринку є набуття виробничими підприємствами ряду інших переваг. «Успішне виробництво, подібно до інших видів успіху, залежить більше від якості самих людей, ніж від обставин, в яких вони працюють, а розумова і фізична енергія стимулюється не легкою працею, а наявністю перешкод» [6, с. 100].

Наступний елемент, котрим визначаються переваги підприємства на ринку, є мистецтво виробничої діяльності і знання, незалежно від того, належать вони самим працівникам чи тим, хто керує їхньою працею [6, с. 101]. Успішність промислового виробництва часто залежить від спритності рук людини, яка виконує звичайну працю, від розуміння робітниками особливостей їх виробничої діяльності.

Таким чином, Дж. Міль набуття конкурентних переваг підприємством розглядав головним чином з позиції конкурентоспроможності персоналу, вважаючи, що лише кваліфікованість і освіченість штатних співробітників можуть призвести до того, що виробництво стане конкурентоспроможним на ринку товарів.

Висновки. Таким чином, класики економічної думки зробили значний внесок в дослідження конкурентних переваг промислових підприємств на ринку, хоча і розглядали ці питання лише побіжно в контексті формування загальної економічної теорії. Саме наукові праці А. Сміта, Д. Рікардо та Дж. Міля слугували певною теоретичною базою для їх наступників в дослідженні питань конкурентоспроможності промислових підприємств, а тому вони становлять значну наукову цінність для розуміння еволюції сутності конкурентоспроможності та формування конкурентних переваг підприємства.

Література

1. Нурмухаметов Н.Н. Эволюция теоретических взглядов на «конкуренцию» и «конкурентоспособность» [Електронний ресурс] / Н.Н. Нурмухаметов // Вестник КАСУ. – 2008. – № 4. – С. 21 – 28. – Режим доступу до журналу: <http://www.vestnik-kafu.info/journal/16/591/>
2. Управление конкурентоспособностью предприятия : [навчальний посібник] / Клименко С.М., Дуброва О.С., Барабась Д.О. та інші. – К. : КНЕУ, 2006. – 527 с.
3. Мельников В. Эволюция взглядов на управление конкурентоспособностью предприятий [Електронний ресурс] / Мельников В. – Режим доступу : <http://mevish.ru/49224990>
4. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов : в 2 т. / Смит А. – М. : Наука, 1993. – 570 с.
5. Рикардо Д. Сочинения / Рикардо Д. – М. : Государственное издательство политической литературы, 1955. – 540 с.
6. Миль Дж. Ст. Основания политической экономии с некоторыми применениями к общественной философии / Дж. Ст. Миль ; [пер. с посл. англ. изд. Е.И. Остроградской ; под ред. О.И. Остроградского]. – Харьков : Южно-Русское книгоиздательство Ф.А. Иогансона, 1896. – 870 с.

Надійшла 12.02.2012; рецензент: д. е. н. Нижник В. М.